

ULUSLARARASI CEZA DİVANİ VE TÜRKİYE'YE ETKİLERİ

*The International Criminal Court and the Effects of the Court on
Turkey*

Dr. M. Yasin ASLAN**

Giriş, I.Uluslararası Ceza Divanının Kuruluş Amaçları, 1.Uluslararası Hukukta Mevcut Hukuksal Boşluğun Doldurulması, 2.Yaygın ve Sistematik Olarak İşlenen Uluslararası Suçların Faillerinin Cezasız Kalması Yönündeki Uygulamanın Ortadan Kaldırılması, 3.Uluslararası Barış ve Güvenliği Tehdit Edici Nitelikteki Çatışmaların Kalıcı Bir Barış İle Sona Ermesine Yardım Etmek, 4.Geçici Nitelikte Kurulmuş Bulunan Uluslararası Mahkemelerin Olumsuzluklarını Gidermek, 5.Ulusal Ceza Sisteminin Daha Etkin İşlemesini Sağlamak, II.Uluslararası Ceza Divanının Temel Özellikleri, 1.Sürekli Nitelikteki İlk Uluslararası Ceza Mahkemesi Olması, 2. Devletleri Değil, Kişileri Yargılamak Üzere Kurulmuş Olması,3.Bağımsız Bir Uluslararası Yargı Organı Olması, 4.Yargı Yetkisinin Ulusal Yargı Yetkisini Tamamlayıcı Nitelikte Olması, 5.Yargı Yetkisinin Geçmişe Yönelik Olmaması, 6.Statü Sahibi Kişileri Ceza Kovuşturmasından Koruyan Teminat veya Dokunulmazlıkların Öngörülmemiş Olması, III. Uluslararası Ceza Divanında Soruşturma Açılmasının Şartları, 1.Statüye Taraf Devletlerin Yetkisi, 2.Statüye Taraf Olmayan Devletlerin Yetkisi, 3.BM Güvenlik Konseyinin Yetkisi,4.Divan Savcısının Yetkisi,5.Davanın Kabul Edilmeyeceği Haller, IV. Uluslararası Ceza Divanının Yargı Yetkisine Giren Suçlar, 1.Soykırım, 2.İnsanlığa Karşı Suçlar, 3. Savaş Suçları, 4.Saldırı Suçu, V.Uluslararası Ceza Divanının Türkiye'ye Olası Etkileri, **Sonuç**

* Makalede yayınlanan görüş ve düşünceler tamamen yazarın kişisel fikirlerini yansıtmaktadır.

** Hakim Binbaşı, Genelkurmay Başkanlığı Adli Müşavirliği, Uluslararası Hukuk İşleri Ş.Md.

ÖZET

Türkiye, Roma Statüsü'ne taraf olsun veya olmasın, Divan'ın yetkisine giren suçlar bakımından doğrudan yargı yetkisine sahip olmasını engellemek için, tamamlayıcılık prensibi çerçevesinde etkili bir iç hukuk mekanizmasına sahip olmalıdır. Türkiye'nin Roma Statüsü'ne taraf olması, teröre karşı yürütülen silahlı mücadelenin tekrar yoğunluk kazanmaması ve gerekli iç hukuk düzenlemelerinin yapılması şartına büyük ölçüde bağlı bulunmaktadır. Makalede Uluslararası Ceza Divanının yargı yetkisine giren suçlar ve Türkiye'ye etkileri anlatılmaktadır.

Anahtar Kelimeler:Roma Statüsü, Uluslararası Ceza Divanı, Uluslararası ceza hukuku, Tamamlayıcılık prensibi.

ABSTRACT

In order to avoid jurisdiction of the International Criminal Court, Turkey should, whether it becomes a party to the Rome Statute or not, have effective domestic legislation on crimes within the Court's jurisdiction. Turkey's accession to Rome Statute greatly depends on level of its struggle against terrorism and the completion of domestic legislation. This article briefly explains crimes within the jurisdiction of the International Criminal Court and their possible effects on Turkey.

Keywords: Rome Statute, International Criminal Court, International criminal law, Principle of complementarity.

Giriş

Ulusal hukuka göre, bir ülkede suç teşkil eden eylemlerin kovuşturulması ve yargılanması o ülke devletinin yetkisine girmektedir.¹ Devletler kamu düzenini bozan eylemleri suç olarak belirlemek ve işlenen suçları gecikmeksizin etkin şekilde yargılamak zorundadır. Uluslararası suç işleyen kişilerin yargılanmalarına ilişkin gereklilik de, günümüze değin çeşitli vesilelerle uluslararası kamu oyunun gündemine gelmiş olmakla birlikte, kalıcı ve etkin bir uluslararası ceza yargılaması uzunca bir süre mümkün olamamıştır.² İşte, Uluslararası Ceza Divanı; bu amaçla oluşturulan daimi nitelikli bir uluslararası ceza mahkemesi olarak kurulmuştur.

¹ Sulhi Dönmezer – Sahir Erman, *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku*, Onbirinci Bası, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 1994, s. 362.

² M. Cherif Bassiouni, "Symposium: Negotiating the Treaty of Rome on the Establishment of an International Criminal Court," *Cornell International Law Journal*, Sayı 32, Yıl 1999, s. 469.

Uluslararası Ceza Divanı Roma Statüsü 17 Temmuz 1998 tarihinde 120 devletin imzası ile Birleşmiş Milletler (BM) Diplomatik Konferansında kabul edilmiştir. Statüde yer alan hüküm gereğince, Statü 60 devletin yasama organlar tarafından onaylanmasını izleyen 60'ıncı gün sonunda, 1 Temmuz 2002 tarihinde yürürlüğe girmiş bulunmaktadır. Divanın kuruluşu ile, ağır uluslararası suçlar olarak kabul edilen soykırım, insanlığa karşı suçlar, savaş suçları ve saldırı suçunun cezalandırılabilmesi mümkün hale gelmiştir.³

Nazi liderlerinin yargılandığı Nürnberg Uluslararası Askeri Mahkemesinden sonra, gerek uluslararası ve gerekse ulusal yargılamalarda; devletler çoğu kez adalet ve insanlığı siyasal hedeflere kurban ederek, kendi vatandaşlarını ceza sorumluluğundan kurtarmaya çalışmışlardır. Uluslararası platformlarda etkin olan devletler yaşanan trajik olayları önlemeye çalışmak yerine sessiz kalmışlar, örneğin 1994 yılında Ruanda'da meydana gelen soykırımı görmezlikten gelmişlerdir. Keza, aynı tarihlerde Bosna'da yaşanan ve Avrupa'nın göbeğinde "beyaz insanın beyaz insana zulmünü" ortaya koyan trajedinin, ancak basında ve uluslararası kamuoyunda yer alması üzerine harekete geçebilmişlerdir.⁴

Yaşanan insanlık trajedileri, uluslararası ilişkilerde barış ve güvenlik ortamını sağlayacak ve BM'nin işlevlerini destekleyecek çeşitli kuruluş ve organizasyonların yanı sıra, hükümetler arası veya uluslararası kuruluş ve çabaların doğmasına neden olmuştur. Kuşkusuz, bu teşebbüslerden en önemlisi daimi nitelikli bir uluslararası ceza mahkemesinin kurulması, barış ve güvenliğe uzun süreli ve kalıcı bir katkı sağlanması olmuştur.⁵

Dünya tarihinde uluslararası suçlar bakımından ilk defa, BM Teşkilatı da dahil olmak üzere, tüm uluslararası kuruluş ve devletlerden bağımsız ve tarafsız bir uluslararası bir mahkeme, uluslararası barış ve güvenliği önemli ölçüde tehdit eden uluslararası suçları yargılamak üzere kurulmuş bulunmaktadır. 2000'li yılların en önemli siyasi ve hukuksal olaylarından birisi, Uluslararası Ceza Divanının kurulmuş olmasıdır. Uluslararası Ceza Divanı, önemli uluslararası suçların yargılanması açısından, uluslararası barış ve güvenliğe, özellikle silahlı çatışmalarda insancıl düşüncelerin ve insan haklarının ön plana geçirilerek, yaşanan çatışmalardan sonra kurulacak barış ve güvenliğin daha köklü ve kalıcı olmasına büyük katkı sağlayabilecektir. Kuşkusuz, Uluslararası Ceza Divanının bu işlevi getirebilmesi, hukuksal kriterlerden sapmadan, siyasi nitelikli soruşturma ve

³ Uluslararası Ceza Divanı Roma Statüsü, United Nations Diplomatic Conference of Plenipotentiaries on the Establishment of an International Criminal Court, July 17, 1998, UN Doc. A/CONF.183/9, International Legal Materials, Sayı 37, Yıl 1998, in <http://www.un.org/law/icc/index.html>.

⁴ M. Cherif Bassiouni, "Explanatory note on the ICC Statute," *International Review of Penal Law*, Reprint, Volume 71, 2000, s. 3.

⁵ *Ibid.*, s. 4.

davalardan azami ölçüde soyutlanarak, uluslararası adaleti gerçekleştirmesine bağlı olacaktır. Bu konuda en büyük sorumluluk devletlere, devlet adamlarına ve uluslararası kamu oyuna ait bulunmaktadır.

Roma Statüsü'ne taraf olmayan Türkiye'nin, Divan'ın yetkisine giren suçlar bakımından doğrudan yargı yetkisine tabi olmamak için, tamamlayıcılık prensibi çerçevesinde etkili bir iç hukuk mekanizmasına sahip olması gerekmektedir. Türkiye'nin Roma Statüsü'ne taraf olması, teröre karşı yürütülen silahlı mücadelenin tekrar yoğunluk kazanmaması ve gerekli iç hukuk düzenlemelerinin yapılması şartına büyük ölçüde bağlı bulunmaktadır. Makalede Uluslararası Ceza Divanının yargı yetkisine giren suçlar ve Türkiye'ye etkileri anlatılmaktadır.

I. Uluslararası Ceza Divanının Kuruluş Amaçları

1. Uluslararası Hukukta Mevcut Hukuksal Boşluğun Doldurulması

Uluslararası Ceza Divanı kuruluncaya kadar, uluslararası suçları yargılayacak nitelikte daimi ve bağımsız bir uluslararası ceza mahkemesi bulunmamaktaydı. Bu tip suçlar, genellikle savaş sonrasında galip devletler tarafından kurulan uluslararası heyetler (komisyonlar) veya askeri mahkemeler tarafından yargılanmıştır. Kuşkusuz, ulusal mahkemeler de, ulusal yasalarda yer aldığı ölçüde, uluslararası suçlardan dolayı yargı yetkisini kullanmışlardır.⁶

Bütün bu heyet ve mahkemelerin uluslararası suçları yargılamada başarılı bir uluslararası sistem oluşturduğunu söylemek mümkün değildir. Yaşanan olaylar, daimi nitelikli ve tarafsız bir uluslararası ceza mahkemesi kurulmadan, uluslararası toplumu en ciddi şekilde sarsan soykırım, savaş suçları ve diğer insanlığa karşı suçlarının önlenmesi ve etkin bir şekilde cezalandırılmasının mümkün olmadığını kanıtlamıştır.⁷

Nitekim son elli yıl içerisinde; bireylerin sorumlu tutulmadıkları ve cezalandırılmadıkları birçok savaş suçu, soykırım ve insanlığa karşı suçlar uluslararası toplumu şoke edecek şekilde, yaygın ve sistematik olarak işlenmiştir. Kurulan geçici yetkili uluslararası mahkemeler başta olmak üzere, alınan önlemler evrensel boyutta bir etki yaratmamıştır. Bu sebeple, evrensel yetkili, daimî görevli ve uluslararası siyasetten etkilenmeyecek bağımsız bir mahkeme kurularak, uluslararası toplumun en ciddi endişe kaynağı olan ağır suçların kovuşturmasız ve cezasız kalmasını önleyecek ve caydırıcılığı sağlayacak nitelikteki Uluslararası Ceza Divanının kurulmuştur.

⁶ Bassiouni, "Symposium: ...", s. 469.

⁷ Luc Coté, "International criminal justice: tightening up the rules of the game," *International Review of the Red Cross*, Volume 88, Number 861, March 2006, s. 137.

2. Yaygın ve Sistemik Olarak İşlenen Uluslararası Suçların Faillerinin Cezasız Kalması Yönündeki Uygulamanın Ortadan Kaldırılması

Uluslararası suçların asli failleri kişilerdir. Bu suçlar çoğu kez bir devlet görevlisinin devlet görevi ile ilgili faaliyetlerinden dolayı işlenmekle beraber, genellikle suç teşkil eden eylem bireysel ve kişinin yerine getirdiği devlet görevinden bağımsız bir kastın ürünü olmaktadır. Bununla birlikte, bu ağır suçları işleyen failler, bir takım nedenlerle ulusal hukuk tarafından kovuşturmayaya maruz bırakılmış bu gibi failler adeta fiili veya hukuki bir cezasızlık ayrıcalığından yararlanmışlardır.⁸ Bu nedenle, uluslararası bir suç işleyen kişinin vatandaşı olduğu devletin ulusal düzenlemelerdeki statüsü ne olursa olsun, hiçbir ayrıcalığa tabi olmadan yargılanarak, gerektiğinde işlediği fiiller nedeniyle cezalandırılabilmesi için, Uluslararası Ceza Divanı kurulmuştur.

3. Uluslararası Barış ve Güvenliği Tehdit Edici Nitelikteki Çatışmaların Kalıcı Bir Barış İle Sona Ermesine Yardım Etmek

Bir silahlı çatışmada zulüm oluyorsa, savaşan ordu bu durumda hem yerel halkın desteğini, hem de muhtemelen kendi ülkesindeki halkın desteğini kaybediyor demektir. Bu durum daha sonra silahlı kuvvetlerin moralinde ciddi bir bozukluğa yol açabilecektir. Yüksek moral standartları ortaya koyan ve bunu sürdüren, bu anlamda kendileri iyi bir örnek teşkil eden komutanların, emir komutası altında bulunan kişilerce saygı görecekları ve güvenilecekleri muhtemeldir ve bu kişilerin emir-komuta işlevini daha iyi yerine getirecekleri kesindir.

Bu esastan hareketle, mütekabiliyetin uluslararası ilişkilerde çok önemli bir etken olduğunu yaşanan olaylar ve tarih göstermiştir. Silahlı çatışmaya taraf olanlardan birisi dürüst bir şekilde savaş hukukuna uyuyorsa, diğer tarafın da aynısını yapması muhtemeldir. Harekatın savaş hukuku gözetilerek yürütülmesi, silahlı çatışmaya katılan ülkeler arasındaki barış ve normal ilişkilere dönüşü kolaylaştıracaktır. Halbuki, içe işlenmiş bir küskünlük ile sivillere, muharebe dışı kalmış veya teslim olmuş muhariplere uygulanan katliam veya zulümler nedeniyle oluşan intikam duyguları, barışa ve barış sürecine büyük zarar vermektedir.⁹

İşte Uluslararası Ceza Divanı, uluslararası suçlara karşı çok önemli ve caydırıcı bir teşkilat olarak, silahlı çatışmalarda askeri gereklilikle bağdaşmayan davranışları ve insanlık dışı oluşumları önlemek suretiyle, uluslararası barışın daha kolay sağlanması ve daha kalıcı olmasını sağlayacak bir uluslararası kuruluş olarak öngörülmektedir.

⁸ *Ibid.*, s. 139.

⁹ *Ibid.*, s. 143.

4. Geçici Nitelikte Kurulmuş Bulunan Uluslararası Mahkemelerin Olumsuzluklarını Gidermek

Herkese suçun işlendiği tarihten önce kurulmuş bulunan bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından yargılanma hakkı vardır. Suç olduğu iddia edilen eylemi yargılamakla yetkili mahkemenin eylemin işlendiği anda belli olması ilkesi, “doğal hakim ilkesi” olarak adlandırılmaktadır.¹⁰

Diğer yandan, suçun işlenmesinden sonra kurulmuş ve yetkilendirilmiş bir mahkemenin davaya bakması, “seçilmiş adalet” kavramını gündeme getirmektedir. Ceza mahkemelerinin suçun işlenmesinden önce kurulması, delillerin kaybolmadan veya karartılmadan zamanında toplanması ve failerin yakalanması ve tespiti açısından da gereklidir.¹¹

Devamlı olmayan mahkemeler, ancak belli bir yer ve zamanda işlenmiş bulunan suçlar için sınırlı bir yetkiye sahiptir. Örneğin 1993 yılında kurulmuş olan Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi, eski Yugoslavya sınırları içinde 1991 yılından itibaren işlenmiş suçların yargılanması için yetkilendirilmiştir. Diğer tüm uluslararası ceza mahkemeleri de aynı anlayış üzerine kurulmuştur.¹² Uluslararası Ceza Divanı ise, bu uygulamaya son vermek ve Statüsünün yürürlüğe girmesinden itibaren işlenecek statü kapsamındaki tüm suçlara bakmakla görevli tek ve asli bir uluslararası ceza mahkemesi olarak kurulmuştur.

5. Ulusal Ceza Sisteminin Daha Etkin İşlemesini Sağlamak

Çağdaş Anayasalar temel kamu düzeninin ağır ihlallerinin yasalarla suç haline getirilerek, kovuşturma ve yargılamaya tabi tutulmasını gerektirmektedir. Buna rağmen, ulusal makamlar özellikle savaş sırasında işlenen ağır suçları yargılamakta isteksiz davranmışlardır. Siyasi motivasyonların etkisi altında kalan hükümetler, özellikle üst düzeydeki siyasi görevliler başta olmak üzere, kamu görevlilerini yargı önüne getirmekte başarısız olmuşlardır. Bu başarısızlık kimi zaman çıkan karışıklıklarla kamu düzeninin ve ulusal yargı sisteminin çökmesinden de kaynaklanmıştır.¹³

İşte bu yöndeki olumsuz koşulları değiştirmek ve devletleri uluslararası suçları işleyen vatandaşlarını yargılamaya istekli ve zorunlu kılmak, ulusal yargı sisteminin çökmesi halinde de doğan hukuksal boşluğu kapatmak

¹⁰ *Ibid.*

¹¹ M.Charif Bassiouni, *Crimes Against Humanity in International Criminal Law*, Dordrecht: Martinus Nijhoff, 1992, s. 343.

¹² Hortensia, D.T. Gutierrez Posse, “The relationship between international humanitarian law and the international criminal tribunals,” *International Review of the Red Cross*, Volume 88, Number 861, March 2006, s. 80.

¹³ *Ibid.*

amacıyla Uluslararası Ceza Divanı Statüsü kabul edilmiştir. Divan statü hükümleri çerçevesinde, ulusal mahkemelerin yerini almayacak, onları tamamlayıcı nitelikte olacaktır.

II. Uluslararası Ceza Divanın Temel Özellikleri

1. Sürekli Nitelikteki İlk Uluslararası Ceza Mahkemesi Olması

Uluslararası suçları yargılamak üzere, daha önce kurulmuş bulunan uluslararası askeri komisyonlar ile askeri mahkemelerin yanı sıra, Nürnberg Uluslararası Askeri Mahkemesi, Eski Yugoslavya ve Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemeleri geçici nitelikte mahkemelerdi. Savaşın galipleri tarafından veya BM Güvenlik Konseyi kararı ile kurulan bu uluslararası ceza mahkemelerinin belli bir yer ve zaman dilimi içinde işlenmiş bulunan uluslararası suçlara bakmakla sınırlı bir yetkisi bulunmaktaydı.¹⁴

Roma Statüsüne göre, Uluslararası Ceza Divanı, uluslararası toplumu ilgilendiren en ciddi suçlara bakmak üzere, sürekli bir yargı kuruluşu olarak görevlendirilmiştir. Bu açıdan, Divanın belli bir yer veya ülke ile sınırlı olmayacak şekilde, tüm dünya ve ülkeleri yargı yetkisine aldığı görülmektedir. Divanın yargılama koşullarının olduğu bazı istisnai durumlarda dahi, Statüye taraf olmayan devletlerin ülkesinde veyahut açık deniz ve hava alanlarında işlenmiş bulunan suçların da Divanın yargı yetkisine girmesi öngörülmektedir.¹⁵

2. Devletleri Değil, Kişileri Yargılamak Üzere Kurulmuş Olması

Uluslararası Ceza Divanının yargı yetkisine giren suçlar, çoğu kez devlet görevlileri tarafından işlenebilecek nitelikteki suçlardır. Statü kapsamında ve Divanın yargı yetkisi içinde bulunmakla birlikte, tanımı ve unsurlarının tespiti sonraya bırakılmış bulunan “saldırı suçunun”, mutlaka devlet liderleri tarafından devletlere karşı işlenebilmesine karşılık, bu suç dahil olmak üzere Divan, devletleri değil, bu suçları işleyen kişileri yargılamak için kurulmuştur.

Bu bakımdan Uluslararası Ceza Divanı, diğer bir daimi nitelikli dünya mahkemesi olan Uluslararası Adalet Divanından farklıdır. Uluslararası Adalet Divanının kişiler üzerinde ceza yargılaması yapma yetkisi bulunmamaktadır. Bu mahkeme yargı yetkisini kabul etmiş bulunan devletler arasında çıkacak uyuşmazlıkları karara bağlar.¹⁶ Uluslararası Ceza Divanının, devletleri yargılama yetkisi bulunmamakla birlikte, Divana,

¹⁴ Zhu Wengi, On co-operation by states not party to the International Criminal court, *International Review of the Red Cross*, Volume 88, Number 861, March 2006, s. 90.

¹⁵ *Ibid.*, s. 91.

¹⁶ Yüksel İnan, *Uluslararası Adalet Divanının Yargı Yetkisi*, Ankara: Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Gazetecilik ve Halkla İlişkiler Yüksek Okulu Basımevi, 1982, s. 10.

suçtan zarar görenlerin zararların karşılanması veya telafi edilmesinde ilgili devletlere yapabilecekleri yardımlar konusunda tavsiyelerde bulunma yetkisi verilmektedir.

3. Bağımsız Bir Uluslararası Yargı Organı Olması

Uluslararası Ceza Divanı, 15 Haziran–17 Temmuz 1998 tarihinde Roma’da yapılan BM Diplomatik Konferansı sonucunda imzalanmış bulunan uluslararası bir antlaşma ile kurulmuştur. Roma Statüsüne göre; Divanın BM Teşkilatı ile ilişkisi, Roma Statüsüne Taraf Devletler Kurulunun onayladığı ve Uluslararası Ceza Divanı Başkanı ile BM arasında sonuçlandırılan bir antlaşma ile belirlenmiştir.¹⁷

Görüldüğü üzere, Divanın uluslararası bir antlaşma ile kurulmuş olması, daha önceki mahkemelerin aksine, BM teşkilatına dahil olmaması, onun bağımsız bir yargı kuruluşu olduğu konusunda önemli bir farktır. Diğer taraftan Divanın, Güvenlik Konseyinin kurarak, yetki ve statüsünü belirlediği, “ad hoc” nitelikteki ceza mahkemeleri devrini sona erdirdiği de gözden uzak tutulmamalıdır.

Uluslararası Ceza Divanının bağımsızlığı kapsamında incelenmesi gereken diğer bir husus ise, BM Güvenlik Konseyine, Uluslararası Ceza Divanı Roma Statüsünün tanıdığı bazı yetkililerdir. Bu yetkiler, esasen BM Antlaşmasının ilgili hükümlerinde yer alan ve Güvenlik Konseyinin uluslararası barış ve güvenliği sağlama görevine ilişkin olan yetkilerini kullanılmasına ilişkindir. Bunlardan birincisi Güvenlik Konseyinin Divanın yargı yetkisine giren suçların işlendiği bir durumu, uluslararası barış ve güvenliğin bozulması hali olarak, Divan Savcılığı önüne getirebilmesidir. Keza, Güvenlik Konseyi belli koşullar altında, Divan Savcılığı tarafından yürütülen bir soruşturmanın 12 ay süreyle durdurulmasını ve bu sürenin aynen uzatılmasını isteyebilir. Divanın uymak zorunda olduğu bu hususlarda, Güvenlik Konseyinin daimi üyelerinin veto yetkisini kullanmaması gerekmektedir.¹⁸

4. Yargı Yetkisinin Ulusal Yargı Yetkisini Tamamlayıcı Nitelikte Olması

Uluslararası Ceza Divanı ulusal yargı organlarının görevini üstlenmek veya yerini almak amacıyla oluşturulmuş değildir. Ulusal yargıyı tamamlayıcıdır. Esas itibarıyla, Divanın fonksiyonu uluslararası hukuk uyarınca devletlerin yapmak zorunda olduğu belirli bir görevden daha fazlasını yapmak değildir. Ulusal yargı sisteminin Divana nazaran daima bir

¹⁷ Uluslararası Ceza Divanı Statüsü ve söz konusu anlaşmalar için bakınız; UN Doc. A/CONF.183/9, International Legal Materials, Sayı 37, Yıl 1998, at <http://www.un.org/law/icc/index.html>.

¹⁸ *Uluslar Arası Ceza Divanı ve Uluslara Arası Ceza Yargılaması*, Harp Akademileri Yayını, İstanbul: Harp Akademileri Basımevi, 2003, s. 19.

önceliği bulunmaktadır.

Kural olarak, ulusal mahkemeler yargılama yapıyorsa Divan yargılama yetkisine sahip olmayacak, yani ulusal mahkemeyi tamamlayıcı nitelikte olacaktır. Uluslararası Ceza Hukukuna göre, tamamlayıcılık ilkesinden, bir davanın bir uluslararası mahkeme önüne getirilebilmesi için, ulusal yönden yetkili devletin o davayı yargılamakta isteksiz olması veya hukuk yapısı itibarıyla o davayı yargılamaya yetenekli olmaması gerekmektedir.¹⁹

Roma Statüsüne göre, bir devlet Divanın yargı yetkisine giren kişileri yargılamakta olduğunu bildirebilir. Bu takdirde, kural olarak, söz konusu devletin soruşturmasının sonucu beklenecektir. Ancak, devletin soruşturmayı yürütmekteki isteksizliği veya imkansızlığı gibi nedenlerle, devlet soruşturmasının sonucu beklenmeksizin, Başsavcılık soruşturmaya yeniden devam edebilecektir. Ancak, Divan Başsavcılığının bu konudaki kararları Divanın ön denetimine tabidir.²⁰

Uluslararası Ceza Divanı ulusal yargı sisteminin çökmüş olması veya adil bir şekilde soruşturmayı reddetmesi hallerinde, ulusal yargının bu işlevini tamamlayıcı bir şekilde devreye girebilecektir. Divanın tamamlayıcı niteliğinin bir göstergesi olarak, Roma Statüsü, Divan yargılamasına ilişkin bütün işbirliği taleplerinin, yani delillerin korunması, elde edilmesi, suçluların yakalanması ve teslimi gibi usul işlemlerinin, ilgili ulusal yargı sistemleri tarafından yerine getirilmesi esasını benimsemiştir.²¹

5. Yargı Yetkisinin Geçmişe Yönelik Olmaması

Divanın yargı yetkisi sadece ileriye yönelik bir yetkidir. Divan Statüsü hem soruşturma konusu olacak kişiler, hem de Divanın yetkisi açısından, bu esası açıkça ve net bir şekilde vurgulamıştır. Divanın yetkisinin Statünün yürürlüğe girmesinden sonra işlenen suçlar için geçerli olacağı hükmüne bağlanmış, ayrıca “kişi bakımından geçmişe yürümezlik” başlığı altında, “hiçbir kimsenin bu statünün yürürlüğe girmesinden önce işlenmiş eylemlerden ötürü sorumlu tutulmayacağı” esası getirilmiştir.²²

Uluslararası Ceza Divanı, “geçmişe yürümezlik” ilkesini benimsemekle, çağdaş uluslararası ceza mahkemeleri tarihinde bir ilki gerçekleştirmiş olmaktadır. Bu durum, Uluslararası Ceza Divanının “doğal hakim” ilkesine uygun bir mahkeme niteliğine sahip olduğunu göstermektedir. Uluslararası Ceza Divanının yargı yetkisi Statüye taraf olan ülkeler açısından, en erken 1 Temmuz 2002 tarihinden sonra işlenmiş suçlar için başlayacaktır. Statüye bu tarihten sonra taraf olan ülkeler açısından ise, ancak taraf olunan tarihten sonra işlenmiş bulunan suçlar açısından yargı yetkisi söz konusu olacaktır. Kuşkusuz, belli koşullarda Statüye taraf

¹⁹ Bassiouni, s. 5.

²⁰ *Ibid.*

²¹ Uluslararası Ceza Divanı Statüsü madde 20.

²² Uluslararası Ceza Divanı Statüsü madde 11.

olmayan devlet vatandaşları açısından da yargı yetkisinin kullanılabilir olma ihtimali karşısında, 1 Temmuz 2002 tarihinden sonra işlenmiş suçlar için statüde belirlenen istisnai koşullarda, Statüye taraf olmayan bir devlet vatandaşının yargılanabilmesinin de mümkün olduğu söylenebilir.

6. Statü Sahibi Kişileri Ceza Kovuşturmasından Koruyan Teminat veya Dokunulmazlıkların Öngörülmemiş Olması

Divanın yargı yetkisine giren kişileri ceza kovuşturmasından koruyan hiçbir mekanizma öngörülmemiştir. Bu kural Statünün 27'nci maddesinde yer alan, "Bu Statü bütün kişilere, resmi yetki esasına dayanan herhangi bir ayrıma dayanmadan eşit şekilde uygulanacaktır. Özellikle, Hükümet veya Devlet Başkanı, Hükümet veya parlamento üyesi, seçilmiş bir temsilci veya bir hükümet görevlisi olmak, hiçbir durumda bir kişiyi bu Statü kapsamında doğacak kişisel sorumluluktan ne kurtarır, ne de verilecek cezanın hafifletilmesi sonucunu doğuracaktır" hükmü ile kabul edilmiştir. Keza Statü, bir şahsın resmi görevine bağlı olan dokunulmazlık ve özel soruşturma usullerine tabi olma haline ilişkin ulusal veya uluslararası yasa kurallarının, Divanı yargı yetkisi altında bulunan kişileri yargılamaktan alıkoyamayacağını ayrıca hüküm altına almıştır.²³

III. Uluslararası Ceza Divanında Soruşturma Açılmasının Şartları

Statünün 13'ncü maddesi Divana başvuru yetkisini kural olarak devletlere ve Güvenlik Konseyine tanmaktadır. Divan Başsavcılığının da belli koşullarda resen soruşturma açma yetkisi bulunmaktadır.

1. Statüye Taraf Devletlerin Yetkisi

Divanın yetkisine giren bir suçun işlendiği iddia edilen bir durum, Divan Başsavcılığına statüye taraf bir devlet tarafından getirilebilir. Ancak, Statüye taraf olan her devlet her olayı Başsavcılık önüne getiremez. Taraf devletin bir olay sebebiyle başvurabilmesi için, suçun ülkesinde, gemi veya uçağında işlenmesi veya suç işleyen kişinin o devletin vatandaşı olması gerekmektedir.²⁴ Hemen belirtmek gerekir ki, Divan ülke kavramını geniş yorumlayabilecek, devletlerin silahlı kuvvetlerinin kontrolü veya işgali altında tutulan alanlar da ülkeye dahil sayılabilecektir.

2. Statüye Taraf Olmayan Devletlerin Yetkisi

Roma Statüsü'nün 12'nci maddesi, bazı koşullarda Statüye taraf olmayan bir devletin de olayları Divanın yargı yetkisine taşımasına olanak vermektedir. Yukarıdaki koşullardan birini taşıyan, yani suçun işlendiği ülke veya suçlunun vatandaşı olduğu Statüye taraf olmayan ülke de, Divana yapacağı bir beyanla, söz konusu olayla sınırlı olarak, Divanın yargı

²³ Uluslararası Ceza Divanı Statüsü madde 25-28.

²⁴ Uluslararası Ceza Divanı Statüsü madde 16.

yetkisini kabul edebilir. Bu konuda yürütülecek soruşturma ve yargılama süresince, Divanın yetkisini geçici olarak kabul etmiş bulunan devletin Divan ile işbirliği konusundaki sorumluluk ve yükümlülükleri, aynen taraf herhangi bir devlet gibidir.²⁵

Örneğin; Türkiye Statüye taraf olmadığı halde, Türkiye'nin yapacağı bir sınır ötesi harekatta, statüye geçici olması durumunda, Irak'ın kendi toprakları üzerinde işlenen suçlar sebebiyle, harekatta görev alan kişiler aleyhine Divana başvurması mümkündür. Statü hükümleri çerçevesinde, bir devletin statüye taraf olmadığı ve somut olaya ilişkin olarak bir yargı yetkisini tanıma beyanında da bulunmadığı halde dahi, özellikle sınır ötesi hareketlerde, bu devlet görevlilerinin Divanın yargı yetkisi kapsamına girme olasılığı bulunmaktadır.

3. BM Güvenlik Konseyinin Yetkisi

Bir olay Divan önüne ayrıca Güvenlik Konseyinin özel nitelikli bir kararı ile de getirilebilir. Ancak, Güvenlik Konseyinin herhangi bir kararı değil, BM Antlaşmasının VII'nci bölümünde tanınan yetkileri çerçevesinde alacağı bir karar böyle bir başvuru için geçerli olacaktır. Güvenlik Konseyinin bu kararının, daimi üyelerin alınan kararı veto etmemeleri halinde mümkün olabileceği dikkate alınmalıdır. Örneğin, daimi üye olan Çin'in arzulamayacağı herhangi bir olayın, Güvenlik Konseyi kararı ile Divanın önüne getirilmesi mümkün görülmemektedir.²⁶

4. Divan Savcısının Yetkisi

Roma Statüsü Divan savcısına da, Divanın yetkisi dahilinde bulunan suçlarla ilgili olarak, kendisine herhangi bir şekilde ulaşan bilgilerle istinaden, kendiliğinden soruşturmaya başlama yetkisi vermiştir. Divan savcısı aldığı bilginin ciddiliğini inceleyecektir. Bunun için de devletlerden, BM'den, hükümet ve hükümet dışı kuruluşlardan ve uygun olan diğer güvenilir kaynaklardan ilave delil toplayabilir veya bürosunda sözlü veya yazılı tanık dinleyebilir.²⁷

Divan savcısı soruşturmaya devam etmek için makul deliller bulursa, soruşturmaya devam izni için Ön Soruşturma Dairesinden yetki ister. Ön Soruşturma Dairesi talep ve gerekçeleri inceledikten sonra, soruşturmanın devamı için makul temellerin bulunduğu ve Divanın yetkili gözüktüğü düşüncesine varırsa, soruşturmanın başlatılmasına yetki verir.

²⁵ *Compatibility of National Legal Systems with the Statute of the Permanent International Criminal Court*, Volume II, 16th International Congress, Rome (Italy), 1-5 April 2003, International Society for Military Law and the Law of War, Brussels, 2003, s. 799-801.

²⁶ Bassiouni, s. 35.

²⁷ *Ibid.*, s. 18.

5. Davanın Kabul Edilmeyeceği Haller

Statünün 17'nci maddesine göre, Divan aşağıdaki hallerde bir davanın kabul edilmezliğine karar verecektir:

A. Dava işlenen suçla ilgili olarak, yargı yetkisine sahip olan bir devlet tarafından soruşturulmakta ve yargılanmakta iken,²⁸

B. Dava yargı yetkisine sahip bir devlet tarafından soruşturulmuş ve sonucunda, davanın açılmaması yönünde karar verilmiş ise,²⁹

C. Davayla ilgili olan kişi aynı eylemden dolayı bir mahkeme tarafından daha önce yargılanmış ise,³⁰

Ç. Dava Divan tarafından daha fazla ileriye götürülmeyi haklı gösterecek yeterli ağırlıkta değilse.³¹

Divan bir davanın kabul edilmezliğine ilişkin kararlarını verirken, isteksizlik hallerinin kabulünde şu kriterlere bakacaktır:

A. Ulusal soruşturma veya kararın kişiyi cezadan muaf tutma amacına yönelmesi,

B. Haklı olmayan gecikme,

C. Bağımsız ve tarafsız olmayan soruşturma ve dava,

Ç. Suçlunun adalet önüne getirilmesinden farklı bir niyet.³²

IV. Uluslararası Ceza Divanının Yargı Yetkisine Giren Suçlar

1. Soykırım

Roma Statüsünde yer alan soykırım; kısaca, “belli ortak özellikleri sahip bir grubu yok etmek amacıyla işlenen suçlar” olarak tanımlanabilir. Statü kapsamında insan topluluğunu grup yapan ortak özelliklerin ulusal, etnik, ırksal veya dini nitelikte olması koşulu aranmaktadır.³³ Ulusal, etnik, ırksal veya dini bir grubun kısmen dahi tahrip edilmesi niyetine yönelik suçlar da soykırım kapsamına girer. Buna karşılık, soykırım politik, sosyal veya ekonomik gruplara yönelik saldırıları kapsamamaktadır.

²⁸ Devletin soruşturma veya davayı gerçekten yerine getirmede isteksiz veya muktedir olmaması durumu hariçtir.

²⁹ Söz konusu kararın, devletin soruşturma veya davayı gerçekten yerine getirmede isteksiz veya muktedir olmamasına dayanması hali hariçtir.

³⁰ Bu mahkeme tarafından bu kişinin yargılanmasının; divanın yetkisine giren suçların ceza sorumluluğundan kurtarmak amacıyla veya bu yargılamanın Uluslararası hukukun öngördüğü tarafsız ve bağımsız bir mahkeme tarafından veya suçluların adalet önüne getirilmesi niyeti ile başlatılmaması gerekmektedir.

³¹ *Ibid.*, s. 19-21.

³² Uluslararası Ceza Divanı Statüsü madde 19.

³³ Uluslararası Ceza Divanı Statüsü madde 6.

Soykırım kapsamına giren eylemler;

A. Grup üyelerini öldürme,

B. Grup üyelerini ciddi yaralama,

C. Grubun yaşama koşullarını, o grubun fiziki varlığını kısmen veya tamamen ortadan kaldırmak amacıyla kötüleştirme,

Ç. Grup içindeki doğumları önlemeyi amaçlayan zorlayıcı tedbirler alma,

D. Çocukların hedef alınan bir gruptan diğer bir gruba zorla geçirilmesi gibi fiillerdir.³⁴

Örneğin; etnik bir grubu, kısmen de olsa yok etmek niyetiyle, öldürmek, kısırlaştırmak veya aç bırakmak şeklindeki fiiller soykırım teşkil edebilecek eylemlerdir. Soykırımdan söz edilebilmesi için, suçun özel bir kasıtlı işlenmesi gerekir. Bu özel kasıt, suçun işlendiği kişinin sadece kendisine has bir niyet değil, temsil ettiği grubu hedef alan bir niyet olan, o grubun kısmen de olsa ortadan kaldırılmasına katkı sağlamaktır. Bu özellik soykırımı, insanlığa karşı suçtan ayırır.

Ancak, ırksal, etnik veya dini amaçlı da olsa, birbirinden koordinesiz birkaç dağınık suç hareketinin soykırım kapsamına girmeyeceği söylenebilir. Zira suç hareketlerinin miktar yönünden belli bir eşiği geçmesi gerekmektedir. Grubun küçük sayılardaki üyelerine yönelik hareketler soykırım eşiği için yeterli olmayacaktır.

Roma Statüsünün soykırımı ilişkin düzenlemesi, esas itibarıyla, 1948 tarihli BM “Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Hakkındaki Sözleşme”ye dayanır.³⁵ Bu nedenle, soykırımın yorumunda, Divanın bu Sözleşme hükümlerinden de yararlanması mümkündür.³⁶

2. İnsanlığa Karşı Suçlar

Roma Statüsünde insanlığa karşı suçlar; kısaca, herhangi bir sivil topluluğa karşı yaygın ve sistematik saldırı teşkil eden suçlar şeklinde tanımlanmıştır. Roma Statüsüne göre, bu çerçevede insanlığa karşı suç teşkil eden eylemler ise;

A. Öldürme,

B. Yok etme,³⁷

C. Kölelik,³⁸

³⁴ Bassiouni, s. 10.

³⁵ Kısaca, “Soykırım Sözleşmesi” olarak bilinmektedir.

³⁶ Uluslararası Ceza Divanı Statüsü madde 121.

³⁷ Bunlar; topluluğun bir kısmını yok etmek üzere düşünülerek, yiyecek ve ilaca ulaşmaktan yoksun bırakma gibi diğer benzer yaşam koşullarını bozan kasıtlı hareketlerdir.

Ç. Yerinden etme veya göçe zorlama,³⁹

D. Hapsetme,

E. İşkence,⁴⁰

F. Irza geçme, seks köleliği, fahişeliğe zorlama,

G. Doğuma veya düşüğe zorlama,⁴¹

Ğ. Zulüm,⁴²

H. Kayıp etme,⁴³

I. Ayrımcılık,

İ. Diğer ciddi acı ve yaralanmalara yol açan insanlığa aykırı hareketler olarak belirlenmiştir.⁴⁴

Sivil bir topluluğa karşı saldırının ne anlama geldiği Statüde açıklanmaktadır. Söz konusu saldırının işlenmesi için, bir devlet politikası veya siyasi bir organizasyonun yardımıyla, herhangi bir sivil nüfusa yönelik olarak işlenen suçların meydana getirdiği saldırının mevcut olması gerekmektedir. Örneğin, bir öldürme eyleminin insanlığa karşı suç olarak değerlendirilebilmesi için, öldürülen kişinin sivil herhangi bir topluluğun üyesi olduğu için hedef alınarak, bir devlet veya siyasi bir kuruluşun politikası bilinciyle, aynı şekilde başka ölümlerin de yer aldığı bir mahal ve süre içinde gerçekleştirilmesi gerekir. Aksi takdirde insanlığa karşı suçlardan değil, sadece yaygın ve sistematik olmayan öldürmeler sebebiyle, savaş suçlarından dolayı sorumluluk doğacaktır.

³⁸ Bir kişi üzerinde sahiplik hakkına ilişkin yetkilerin kullanılması gücü olup, özellikle kadın ve çocuklar olmak üzere insan ticaretini kapsamaktadır.

³⁹ Uluslararası hukukun izin vermediği gerekçelerle, insanların yasal olarak buldukları bölgelerden baskı ve zorlayıcı tedbirlerle yer değiştirmeye zorlanmaları bu kapsama girmektedir.

⁴⁰ Yasal durum veya yaptırımlardan kaynaklanan ağrı ve acılar hariç olmak üzere, suçlama veya gözetim altında bulunan bir şahsın, fiziki veya zihinsel olarak ağrı ve acıya yol açan kasıtlı davranışlara maruz bırakılmasıdır.

⁴¹ Bir nüfusun etnik kompozisyonunu etkilemek amacıyla, özgürlüğün yasadışı olarak kısıtlanarak hastane, hapis, ev gibi yerlere hapsetme şeklinde, bir kadının doğum yapmaya zorlanması bu kapsamdadır. Ancak, bu suç, doğum veya hamilelik ile ilgili ulusal yasaların hiçbirini etkileyecek şekilde yorumlanamaz.

⁴² Bir grup veya topluluğun kimliği sebebiyle ve uluslararası hukuka aykırı olarak temel haklarından ciddi şekilde ve kasıtlı olarak yoksun bırakılmasıdır.

⁴³ Bir devlet veya politik bir oluşumun bilgisi dahilinde veya desteğinde olarak, bir kişiyi hukukun korumasından uzun bir süre uzaklaştırmak amacıyla, özgürlüğünden yoksun bırakılması veya akıbeti hakkında bilgi verilmesini reddederek o kişinin yetkili veya yetkisiz olarak tutuklanması, yakalanması veya başka şekilde tutulması anlamına gelmektedir.

⁴⁴ Uluslararası Ceza Divanı Statüsü madde 7.

Bu kapsamda, ölümlerle neticelenen insanlığa karşı bir suçun unsurlarını şu şekilde sıralayabiliriz:

A. Sanık bir veya birkaç kişiyi öldürmelidir.

B. Suç sivil halka karşı sistematik ya da geniş çaplı bir hareketin parçası olmalıdır.

C. Suça kalkışan kimse bu eylemin sivil halka karşı sistematik ya da geniş çaplı bir hareketin parçası olduğundan haberdar olmalıdır. Bu üç koşul bir arada gerçekleştiğinde, insanlığa karşı bir suçun varlığından söz edilebilir.⁴⁵

3. Savaş Suçları

Roma Statüsünde yer alan savaş suçları; özet olarak, savaş hukuku kurallarının ciddi ihlalleri olarak tanımlanabilir.⁴⁶ Roma Statüsünde savaş suçları dört tip olarak sınıflandırılmaktadır:

A. 1949 Cenevre Sözleşmelerinin koruma altına aldığı şahıslar ve mallara yönelik ağır ihlaller:

Bunlar; kasten öldürme, işkence ve insanlık dışı muamele, kasten ciddi acı ve yaralanmaya sebebiyet vermek, askeri gerekliliğin haklı kılmadığı hallerde mallara kasten aşırı zarar verme veya aşırma, savaş esirlerini veya koruma altındaki diğer şahısları hasım tarafta hizmete zorlama, bu şahısları adil yargılanma hakkından kasten yoksun bırakma, yasadışı olarak yerinden etme veya yer değiştirme ve rehin alma.⁴⁷

B. Uluslararası teamülde kabul gören diğer savaş kural ve geleneklerinin ciddi ihlalleri:

a. Çatışmaya doğrudan katılmayan sivil kişilere yönelik kasıtlı saldırılar gibi, sivil nüfusa yönelik kasıtlı saldırılar, askeri amaçlarla kullanılmayan sivil hedeflere kasıtlı saldırı, sivilleri korumak üzere görevlendirilmiş buldukları sürece, insani yardım ve barışı koruma görevleri ile ilgili personel, tesis, malzeme, birim ve araçlara yönelik saldırılar, somut ve direkt olarak beklenebilen askeri avantaj ile orantısız bir zarara yol açan, çevreye, sivillere yaygın, uzun süreli ve ciddi zarar veya kayıp verebileceği düşünüldüğü halde, kasıtlı olarak saldırıya devam etmek,

b. Askeri hedef olmayan ve savunulmayan bina, mezra, köy, kasaba ve şehirlerin bombalanması veya taarruz edilmesi; silahını bırakıp teslim olmuş bulunan bir muharibin yaralanması veya öldürülmesi; ölüm veya ciddi yaralanmalara sebep olacak şekilde ateşkes bayrağının veya düşmana, BM'ye, Cenevre Sözleşmelerinin ayırt edici işaretlerine ait bayrak, işaret ve

⁴⁵ Uluslararası Ceza Divanı Statüsü madde 8.

⁴⁶ Silahlı çatışma hukuku veya uluslararası insancıl hukukun ihlalleri de aynı anlamdadır.

⁴⁷ Posse, s. 73.

üniformaların uygun olmayan kullanımı; işgal eden kuvvetin işgal ettiği topraklara kendi vatandaşlarını transfer etmesi veya işgal edilmiş bulunan yerlerdeki nüfusun tamamının veya bir kısmının yerlerinden edilmesi,

c. Din, eğitim, sanat, bilim ve insani amaçlara, tarihsel anıtlara, hastanelere ve hasta ve yaralıların toplanmasına adanmış binalara, bu yerlerin askeri amaçlarla kullanılmadığı sürece, kasıtlı doğrudan saldırı; ele geçirilen hasım taraf personelini şahsın tedavisi veya menfaati ile uyuşmayan ve ölüme yol açacak veya ciddi tehlikeye sokacak nitelikte bilimsel, tıbbi veya fiziki deney ve operasyonlara maruz bırakmak; düşman ordu mensubu veya vatandaşını vahşice yaralamak ve öldürmek; savaş esiri alınmayacağını ilan etmek; savaş gerekliliği zorunlu kılmadıkça, düşman mallarının müsadere veya imhası,

ç. Yetkili bir mahkemede düşman tarafın vatandaşlarının hak ve davalarının askıya alınması, durdurulması veya kabul edilmezliğinin ilanı; savaşın başlamasından önce hizmetinde olsa dahi, düşman tarafın vatandaşlarının kendi ülkelerine karşı bir savaşta yer almaya zorlanması; saldırı sonucunda alınsa dahi, bir yer veya şehrin yağmalanması; zehir veya zehirli silahlar kullanılması,

d. Oksijensiz bırakan, zehirli ve diğer gazların ve sıvı, madde ve cihazların kullanılması, insan vücudu içinde kolayca parçalanan veya genişleyen mermilerin kullanılması, savaş hukuku tarafından kullanılması yasaklanmış olup, bu statüye eklenmesi gereken listede yer alacak olan, aşırı yaralanmaya veya gereksiz acıya sebep olan yöntem, madde ve silahların kullanılması,

e. İnsan onuruna vahşice saldırı, özellikle aşağılayıcı, kötüleyici davranış, ırza geçme, seks köleliği, doğuma veya düşüğe zorlama, kısırlaştırmaya zorlama, askeri avantaj için koruma altına alınması gereken kişileri canlı kalkan kullanmak, uluslararası hukuka uygun olarak Cenevre Sözleşmesi ayırıcı amblemlerini kullanan bina, malzeme ve sağlıkla ilgili tesis ve nakillerine bilerek saldırı düzenlenmesi,

f. Cenevre Sözleşmeleri gereğince sağlanan insani yardımı kasıtlı olarak geciktirmek de dahil olmak üzere, yaşamak için vazgeçilemeyecek kaynaklardan yoksun bırakmak suretiyle, sivillerin açlık çekmesini bir savaş yöntemi olarak kabul etmek,

g. 15 yaşından küçük çocukların ulusal silahlı kuvvete çağrılması ve askere alınması veya bu yaştan küçük çocukların çatışmalarda aktif olarak kullanılması.⁴⁸

⁴⁸ *Ibid.*, s. 74.

C. Uluslararası nitelik taşımayan bir silahlı çatışmada, 1949 Cenevre Sözleşmelerinin ortak üçüncü maddelerinin ciddi ihlalleri:

Bunlar; silahlarını bırakmış silahlı kuvvet mensupları ve hastalık, yaralanma, yakalanma ve diğer nedenlerle muharebe dışı kalmış kişiler dahil olmak üzere, çatışmada aktif olarak yer almayan kişilere karşı işlenen eylemlerdir. Yani yaşam hakkına ve kişiye karşı şiddet, özellikle öldürme, sakat bırakma, işkence ve acımasız muamele, insan onuruna saldırı, özellikle aşağılayıcı ve küçültücü davranışlar, rehine alınması, tabii hakim ilkesi çerçevesinde ve kabul gören yargısal garantileri sağlayan bir mahkemenin mevcut bir kararına dayanmayan ceza ve infaza maruz bırakılma gibi eylemler bu kapsamdadır.⁴⁹

D. Uluslararası teamüle uygun olarak, uluslararası olmayan silahlı çatışmalarda uygulanan kural ve geleneklerin diğer ciddi ihlalleri:

Bunlar;

a. Çatışmada doğrudan yer almayan sivil bir kişiye veya sivil bir nüfusa yönelik kasıtlı saldırılar, uluslararası hukuka uygun olarak Cenevre Sözleşmeleri ayırt edici işaretlerini kullanan bina, malzeme, tıbbi birim ve tıbbi ulaştırma ve personele bilerek saldırı, savaş hukuku tarafından koruma altına alınan sivillere ve sivil malzemenin korunması ile bağlı oldukları sürece, Birleşmiş Milletler Antlaşması uyarınca insani yardım veya barışı koruma görevi ile ilgili personel, tesis, malzeme, birim ve araçlara yöneltilen kasıtlı saldırılar,

b. Din, eğitim, sanat, bilim ve insani amaçlara tahsis edilmiş yerlere, tarihsel anıtlara, hastanelere ve hasta ve yaralıların toplanmasına tahsis edilmiş binalara askeri amaçlarla kullanılmadığı sürece, kasıtlı doğrudan saldırı, saldırı sonucunda alınsa dahi bir yer veya şehrin yağmalanması, ırza geçme, seks köleliği, doğuma veya düşüğe zorlama, kısırlaştırmaya zorlama, askeri avantaj için koruma altına alınması gereken kişileri canlı kalkan olarak kullanmak, 15 yaşından küçük çocukların ulusal silahlı kuvvete çağırılması ve askere alınması veya bu yaştan küçük çocukların çatışmalarda aktif olarak kullanılması,

c. İlgili sivillerin güvenliği veya zorunlu askeri sebepler gerektirmediği müddetçe, çatışma ile ilgili gerekçelerle sivil nüfusun yer değiştirmesi için emir verilmesi, düşman askerinin vahşice yaralanması veya öldürülmesi, savaş esiri alınmayacağına ilanı, ele geçirilen hasım taraf personelini şahsın tedavisi veya menfaati ile uyuşmayan ve ölüm, ciddi tehlikeye sokacak nitelikte bilimsel, tıbbi veya fiziki deney ve operasyonlara maruz bırakmak, savaş gerekliliği zorunlu kılmadıkça, düşman mallarının müsadere veya imhası.⁵⁰

⁴⁹ *Ibid.*, s. 75.

⁵⁰ *Ibid.*, s. 79.

4. Saldırı Suçu

Roma Statüsü Divanın yargı yetkisinde olan suçların arasında “saldırı” suçunu da saymıştır. Böylece bu suç statüde yer alan suçlar arasına girmekle birlikte, diğer suçların aksine, Statünün ilgili bölümlerinde ana unsur ve yargılama koşulları üzerinde uzlaşma sağlanamadığından, tanımı sonraya bırakılmıştır. Saldırı suçunu da Statü kapsamına alan maddenin ikinci paragrafında, saldırının tanım ve koşullarını içeren hükmün, statünün değiştirilmesi ve gözden geçirilmesine ilişkin kuralları çerçevesinde kabul edilmesiyle, Divanın bu suçla ilgili yargı yetkisini kullanmaya başlayacağı hüküm altına alınmıştır. Bu nedenle, “saldırı” suçunun da ileriye yönelik olarak Divanın yargı yetkisine girdiği hususunda tereddüt bulunmamaktadır.⁵¹ Statünün öngördüğü bu koşullarda saldırı suçu en erken, Taraf Devletler Kurulunun statüyü gözden geçirmek üzere toplanacağı ilk tarih olan 01 Temmuz 2009 tarihinde yürürlüğe girebilecektir.⁵²

Bu nedenle, Statünün kabulünden sonra kurulmuş bulunan Hazırlık Komisyonunun en önemli görevlerinden birisi saldırı suçuna ilişkin taslağın hazırlanması olmuştur. Saldırı suçunun tanımı henüz yapılmamakla birlikte, bu suç ile uluslararası hukuka aykırı olarak kuvvet kullanılması halinde, bu durumdan sorumlu olan karar ve icra makamında bulunan lider konumdaki veya üst düzeydeki siyasi, idari ve askeri yetkililerin cezalandırılmasının öngörüldüğü anlaşılmaktadır.

Saldırı suçunun tanımında genel ve kapsayıcı bir tanımdan hareket eden ülkeler çoğunluğu oluşturmakla birlikte, Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun 3314 sayılı saldırının tanımı kararındaki örneklerde olduğu gibi, saldırı teşkil eden eylemlerin sayılması yolunu tercih eden görüşler de yer almaktadır.⁵³

V. Uluslararası Ceza Divanının Türkiye’ye Olası Etkileri

Roma Statüsünün 8’inci maddesinin 2’nci bendinin (d) paragrafına göre, Statüde düzenlenen üçüncü tip savaş suçları, uluslararası olmayan silahlı çatışmalarda uygulanacaktır. Bu hüküm ayaklanma, ayrık ve seyrek olarak işlenen şiddet ve benzeri hareketler gibi iç karışıklık ve gerginlik hallerinde uygulanmayacaktır. Roma Statüsünün 8’inci maddesinin 2’nci bendinin (f) paragrafına göre, dördüncü tip savaş suçları ise uluslararası olmayan silahlı çatışmalarda uygulanacaktır. Bu hüküm de ayaklanma ve seyrek olarak işlenen şiddet ve benzeri hareketler gibi iç karışıklık ve gerginlik hallerinde uygulanmayacaktır.

⁵¹ Bassiouni, s. 14.

⁵² “Statünün yürürlüğe girmesinden yedi yıl sonra” ibaresi gereğince, Statü 01 Temmuz 2002 tarihinde yürürlüğe girdiğine göre, bu tarihten itibaren yedi yıl sonrası ifade edilmektedir.

⁵³ Uluslararası Ceza Divanı Statüsü madde 5, 121, 123.

Uluslararası hukukta, istisnalar dışında, iç karışıklık ve gerginlik hallerinin savaş hukuku anlamında “iç silahlı çatışma” kapsamına dahil olmadığı devletler arasında hakim düşüncedir. Bu nedenle, bu hükmün bir istisna gibi Statüde yer alması gereksiz olmuştur. Ancak, hemen bu cümleden sonra, adeta bir istisna hükmün istisnası gibi, yeni bir cümle ile; bir devletin sınırları içinde hükümet yetkilileri ile organize silahlı gruplar arasında “uzamış silahlı çatışmalar” meydana gelirse, söz konusu suçlar ile ilgili olarak Uluslararası Ceza Divanının yargı yetkisinin bulunacağı hüküm altına alınmıştır. ,

Bu hükümle, iç silahlı çatışmalarda işlenen savaş suçlarından dolayı yetkili olan Divanın bu yetkisi iç silahlı çatışmaların da ötesinde, bir ülke içinde yaşanan ve uzamış silahlı çatışmalara kadar uzanacaktır. Bu durum, ilerde teröre yönelik silahlı mücadelelerin de, bir iç silahlı çatışma gibi Divanın yargı yetkisine girmesine yol açabileceği gibi, terör suçlarını Statü kapsamına almayan Divan, bu kez teröre hedef olan veya terörle mücadele eden ülkelerle ilişkilerinde önemli sorunlar yaşayabilecektir.

Hemen belirtmek gerekir ki; Statünün 8'inci maddesinin (f) paragrafını izleyen 3'üncü bendine eklenen bir hükme göre; 8'inci maddenin 2'nci bendinin (c) ve (d) paragraflarında yer alan hiç bir hükmün, Devletlerin hukuk ve düzenini veya devletin birliğini ve toprak bütünlüğünü yasal yollar kullanarak sağlama sorumluluğunu etkilemeyeceği öngörülmektedir. Bu hüküm ilk bakışta, bir anlam ifade ediyormuş gibi görünse de, iç silahlı çatışma niteliğine dahi ulaşmamış bulunan terör örgütlerine yönelik silahlı mücadelelerin Divanın yargı yetkisine girmesine engel teşkil etmemektedir. Bir devletin ülkesi içindeki hukuk ve düzeni ya da devletin birliğini veya toprak bütünlüğünü yasal yollardan sağlaması sorumluluğunun Statü ile ve Divanın yargı yetkisi ile zaten bir ilgisi bulunmamaktadır. Bu hükmün sadece Divan yargı yetkisinin bir devlet içindeki her türlü uzamış silahlı çatışmaları da kapsamı yönünde çaba gösteren çevrelerin, karşı çıkan devlet temsilcilerini ikna veya tatmine yönelik çalışmalarının bir ürünü olduğu düşünülebilir.

Saldırı suçunun, ulusal çıkarlar doğrultusunda silahlı kuvvetlerin kullanılmasını önemli ölçüde etkileyebilecek bir nitelik göstermesi sebebiyle, ülkeler açısından bu suçun tanım ve koşullarının belirlenmesi son derece önem taşımaktadır. Saldırı suçu ile meşru savunma hallerinde kuvvet kullanma hakkı arasında objektif ve adil bir dengenin kurulması son derece önemlidir. Bu husus mevcut uluslararası düzen açısından da son derece hassas bir nitelik taşımaktadır. Saldırı suçunun tanımında ve koşullarının tespitinde, Divanın yargısal kararları ile BM Güvenlik Konseyinin BM Antlaşması çerçevesindeki siyasi-hukuki yetkilerinin dengelenmiş olması gerekmektedir.

Bu kapsamda, siyasi ve askeri liderlerin Anayasada tanımını bulan uluslararası hukukun meşru saydığı hallerde, silahlı kuvvetlerimizin kullanılmasına ilişkin yetki ve yeteneklerini ulusal menfaatler doğrultusunda ve zamanında harekete geçirmeleri sürecinde doğabilecek tereddüt ve kararsızlıkları önlemek için, bu suçun tanım ve koşullarına ilişkin temel ulusal kriterlerin belirlenmesi gerekmektedir. Nitekim Uluslararası Ceza Divanı Hazırlık Komisyonu çalışmalarında üye olarak yer alan Türkiye saldırı suçuna ilişkin olarak, görüşlerini iki ana esasta yoğunlaştırmıştır. Bunlar;

1. Divan Başsavcılığı herhangi bir devlet lideri hakkında doğrudan bir soruşturma açamamalıdır.

2. BM Güvenlik Konseyinin “bir devletin diğer bir devlete karşı saldırıda bulunduğu” yönünde bir kararı soruşturma için önkoşul olmalıdır.

3. Güvenlik Konseyinin saldırının varlığı yönündeki kararı üzerine başlatılan bir soruşturma sonucunda, Savcılığın veya davanın açılması halinde Divanın, “kullanılan kuvvetin meşruluğu” sorunu ile kişisel sorumluluğun diğer öğelerini birlikte inceleyerek, Güvenlik Konseyinden bağımsız bir karar alma yetkisi tanınmalıdır.⁵⁴

Türkiye bu koşullarla bir taraftan uluslararası düzeni ve BM temel hükümlerini gözeterek, siyasi nitelikli soruşturma ve yargılamaları önlemek, diğer taraftan Güvenlik Konseyinin olası siyasi nitelikli kararlarına karşı, Divanın bu yöndeki bir kararla kendini bağlı saymadan karar verebilmesini sağlamak istemiştir.⁵⁵ Bu durumda Güvenlik Konseyinin, BM Antlaşmasının 39’uncu maddesindeki görevini yerine getirip, bir devletin uluslararası barış ve güvenliği bozan bir saldırı eylemi gerçekleştirdiği yönünde bir karar alması halinde; “saldırı” suçundan dolayı soruşturma açılabilmesi için gerekli olan önkoşul gerçekleşmiş olacaktır.

Hazırlık Komisyonunun saldırı suçuna ilişkin tanım çalışmalarında, özellikle ABD başta olmak üzere, Güvenlik Konseyinin diğer daimi üyeleri, Türkiye gibi Güvenlik Konseyi’nin bir saldırının varlığına dair tespitinin “soruşturmanın önkoşulu” olması gerektiğine inanmaktadır. Buna karşılık, çoğunluğu teşkil eden batılı ülkeler, Arap ülkeleri ve diğer ülkeler ise, herhangi bir ön şart olmadan, Divanın soruşturma ve yargılama yapabilme yetkisinin olması gerektiği görüşünü savunmuşlardır.⁵⁶

Diğer yandan, yapılacak suç tanımında, “uluslararası hukuka aykırı olarak kuvvet kullanılması” halinde, bu durumunun suçun temel unsurunu oluşturacak olması karşısında, Divan Güvenlik Konseyinin saldırının

⁵⁴ Türkiye bu iki esası birbirini tamamlayıcı olarak görmektedir. Wengi, s. 90.

⁵⁵ Lucy Martinez, “Prosecuting Terrorists at the International Criminal Court: Possibilities and Problems,” *Rutgers Law Journal*, Sayı 34, Yıl 2002, s. 19.

⁵⁶ Wengi, s. 91.

varlığına dair mevcut kararını aynen benimsemek zorunda kalırsa, yargılamanın konusu sadece saldırı eyleminde karar ve uygulama yetkisine sahip lider statüsündeki kişilerin sorumluluklarını belirlemekle sınırlı kalacaktır. Bu kapsamda, Divan “saldırı olduğu kabul edilen” eylemin, gerçekten uluslararası hukuk çerçevesinde meşru olmayan bir kuvvet kullanma olup olmadığı hususuna değinmeyecek, sadece önüne getirilen sanığın saldırıda katkısı olan bir lider olup olmadığı, akli rahatsızlık veya temyiz kudreti gibi kişisel sorumluluk hallerinin bulunup bulunmadığını tespit ile yetinmek durumunda kalacaktır.⁵⁷

Divanın Güvenlik Konseyi tarafından önüne konulmuş bir sonucu aynen kabul etmesi gibi bir durum ceza hukuku ve insan hakları ilkeleri ile bağdaştırılamaz. Bu nedenle, soruşturma için gerekli olan saldırının varlığına dair Güvenlik Konseyi kararının, sadece soruşturmanın bir ön koşulu olarak kabul edilmesi gereklidir. Divan yapılacak soruşturma ve yargılama sonucunda, kullanılan kuvveti uluslararası hukuka uygun görürse, yargıladığı kişinin diğer kişisel sorumluluk hallerini dikkate almadan, bu kişinin sorumsuzluğuna karar verebilmelidir. Aksi takdirde, saldırı suçu ile ilgili olarak yapılacak yargılamalarda adil yargılama ilkesinden, mahkemenin bağımsızlık ve tarafsızlık ilkelerinden bahsedilemeyecektir.

Hazırlık Komisyonunun bugüne kadarki çalışmalarında Türkiye ve İtalya, soruşturmanın açılması halinde Divanın saldırı suçunun bütün unsurlarını Güvenlik Konseyinden bağımsız olarak incelemesi gerektiğini ileri süren ülkeler olmuştur. Ancak, dikkat edilmesi gereken önemli bir nokta, ABD ve Güvenlik Konseyinin diğer daimi üyelerinin açık bir fikir beyan etmemiş olmalarıdır.⁵⁸ Bu devletler, daimi üyesi oldukları Güvenlik Konseyinin, herhangi bir devlet görevlisi hakkında başlatacağı bir soruşturmanın aynı doğrultuda sonuçlanması düşüncesiyle, Türkiye'nin hukuksal açıdan çok gerekli gördüğü bu ikinci ilkeye sıcak bakmayabilecektir.

Saldırı suçu ile ilgili olarak söylenmesi gereken diğer bir husus ise, kabul edilecek bir saldırı tanımının BM Antlaşması hükümlerine uygun olması zaruretidir. Söz konusu bu zorunluluk, BM Antlaşmasının 103'üncü maddesindeki hükme dayanmaktadır. Bu hükme göre; devletler arasında yapılacak iki veya çok taraflı antlaşmaların BM Antlaşması ile çelişmesi halinde, Antlaşma hükümlerinin geçerli olacağı öngörülmektedir. Nitekim Statünün 5'inci maddesinde de saldırı suçu için kabul edilecek hükümlerin BM Antlaşması ile uyumlu olması gerektiği belirtilmektedir. Saldırı konusunda yapılacak bir tanımın, Güvenlik Konseyinin saldırganı belirleme

⁵⁷ Vincent-Joel Proulx, “Rethinking the Jurisdiction of the International Criminal Court in the post-September 11th Era: Should Acts of Terrorism Qualify As Crimes Against Humanity?” *American University International Law Review*, Sayı 19, Yıl 2004, s. 1025.

⁵⁸ Wengi, s. 92.

yönündeki yetkisini gözecek, ancak Divan'ın da tarafsızlık ve bağımsızlığını sağlayacak gereksinimleri karşılaması beklenmektedir.

Roma Statüsü'ne çekince konulamayacağı genel kuraldır. Bununla birlikte, Roma Statüsü'nde saldırı suçu ve savaş suçları bakımından iki istisnai durum öngörülmüştür. Roma Statüsü'ne göre, saldırı suçunun tanımlanacağı tarihten önce Statü'ye taraf olan devletler, saldırı suçu tanımını kabul etmedikleri takdirde, Roma Statüsü'nün 121'inci maddesi gereğince, saldırı suçunun kendileri aleyhine uygulanmamasını talep edebilecektir. Ayrıca, devletler Statü'ye taraf oldukları tarihten itibaren 7 yıl süre ile savaş suçlarından muaf tutulmayı talep edebilme imkanına da sahiptir. Bu itibarla, saldırı suçunun tanımlanmasından önce, Statü'ye taraf olunması durumunda, saldırı suçu ve savaş suçlarına yönelik muafiyetlerden yararlanma imkanı gündeme gelebilecektir.

Türkiye'nin Roma Statüsü'ne taraf olmamasındaki en önemli etken, bölücü terör örgütünün ülkemize yönelik silahlı mücadelesinin ciddi bir tehlike olarak değerlendirilmesidir. Roma Statüsü'nün 8'inci maddesine göre, bir devletin toprakları üzerinde hükümet kurumları ile organize silahlı gruplar arasındaki uzun süreli silahlı çatışmalarda işlenen savaş suçları Divan'ın yetkisine girmektedir. Bölücü terör örgütüne karşı yürütülen mücadelede yaşanacak insan hakları ihlallerine ilişkin iddiaların bir taraftan bireysel başvuru yolu ile Türkiye'ye karşı Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne götürülmesi mümkünken; diğer yandan bireysel ceza sorumluluğu açısından Uluslararası Ceza Divanının yargı yetkisi gündeme gelebilecektir.

Sonuç

Roma Statüsüne taraf olmayan devletlerin Uluslararası Ceza Divanının yargı yetkisine dahil olmasını savunmak mümkün görülmemektedir. Statüde Divanın yargı yetkisine alınan, fakat tanımı ileriye bırakılmış bulunan saldırı suçunun, salt bireyin işlediği bir suç olamayacağının göz önüne alınması gerekmektedir. Bu nedenle, bu suçun Statü kapsamına eklenmesi ileride de mümkün olmayabilir. Terörizm ile uyuşturucu madde kaçakçılığı suçlarının ileride yapılacak değişikliklerle Divanın yargı yetkisine alınmasının kararlaştırılması da bu suçlarla mücadeleye yardımcı olmayacaktır. Çünkü, Divan bu suçları araştırma, soruşturma ve yargılama için gerekli şekilde teçhiz edilmemiştir. Terörizmin insanlığa karşı suçlar arasında Statü kapsamına alınmasını öngören devletler, bu hususun Statüyü gözden geçirme konferansında düşünülmesi yönündeki kararı, istemeyerek de olsa, bir çıkar yol olarak kabul etmişlerdir.

Roma Statüsüne çekince konulamayacağı yönündeki hüküm, Statünün evrenselliği açısından olumsuz bir sonuç doğurmuştur. Çekince konusunda aşgari de olsa bir olasılık tanınması faydalı olurdu. Statüde yer alan BM Güvenlik Konseyinin rollerine ilişkin hükümler tatmin edici olmaktan

uzaktır ve genelde memnuniyetsizlik kaynağı olmuştur. Divan Başsavcısına tanınan resen soruşturma yetkisi, var olan endişeleri artıran bir başka faktör olmuştur. Kitle imha silahlarını kullanmanın savaş suçları arasına alınmamasını anlamak mümkün değildir.

Uluslararası Ceza Divanının siyasi mücadele veya devletlerin iç işlerine bir müdahale aracı olarak kullanılmaması için gerekli tedbirler alınmalıdır. Uluslararası Ceza Divanının Güvenlik Konseyi ile işbirliği içinde olması ve bu iki kurum arasında siyasi ve hukuksal çelişki olmaması yönünde çaba sarf edilmesi gerekmektedir.

Saldırı suçunun ne şekilde tanımlanacağı, Türkiye'nin uluslararası politikalarının icrasını yakından etkileyebilecek bir potansiyele sahiptir. Saldırı suçunun Roma Statüsü'ne dahil edilmesiyle birlikte, gerek olası sınır ötesi operasyonlarda ve gerekse Türkiye'nin Ege Denizi ve Kıbrıs'taki haklarını korumaya yönelik politikalarının icrasında, bu suç kapsamında ciddi sorunlar yaşanabilecektir. Ayrıca karar ve icra makamında bulunan lider konumundaki üst düzey siyasi veya askeri yetkililerin uluslararası bir mahkemede yargılanması riskinin, ulusal politikaların icrasındaki kararlılıkta yaratacağı olumsuz etkiler de göz önünde bulundurulmalıdır.

Türkiye'nin Roma Statüsü'ne taraf olması, teröre karşı yürütülen silahlı mücadelenin tekrar yoğunluk kazanmaması ve gerekli iç hukuk düzenlemelerinin yapılması şartına büyük ölçüde bağlı bulunmaktadır. Roma Statüsü'ne taraf olsun veya olmasın, Divan'ın işlendiği iddia edilen suçlar bakımından doğrudan yargı yetkisine sahip olmasını engellemek için, tamamlayıcılık prensibi çerçevesinde, Türkiye'nin etkili bir iç hukuk mekanizmasına sahip olması şarttır. Soykırım ve insanlığa karşı suçlar Türk Ceza Kanunu'nda düzenlenmiştir. Ancak, savaş suçları bakımından iç hukuk düzenlememiz, Roma Statüsü ile karşılaştırıldığında son derece yetersizdir. Dolayısıyla iç hukukta yapılması gereken kapsamlı değişikliklerin gecikmeksizin yapılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Akipek, Ömer İlhan, *Meşru Müdafanın Mahiyeti ve Benzeri Müesseselerle Mukayesesi*, Ankara: AÜHF Yayınları No. 82, 1955.
- Bassiouni, M.Cherif, *Crimes Against Humanity in International Criminal Law*, Dordrecht: Martinus Nijhoff, 1992.
- , "Symposium: Negotiating the Treaty of Rome on the Establishment of an International Criminal Court," *Cornell International Law Journal*, Sayı 32, Yıl 1999, s. 461-469.
- , "Explanatory note on the ICC Statute," *International Review of Penal Law*, Reprint, Volume 71, 2000.
- Compatibility of National Legal Systems with the Statute of the Permanent International Criminal Court*, Volume II, 16th International Congress, Rome (Italy), 1-5 April 2003, International Society for Military Law and the Law of War, Brussels, 2003.
- Coté, Luc, "International criminal justice: tightening up the rules of the game," *International Review of the Red Cross*, Volume 88, Number 861, March 2006, s. 133-144.
- Dönmezer, Sulhi – Sahir Erman, *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku*, Onbirinci Bası, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 1994.
- İnan, Yüksel, *Uluslararası Adalet Divanının Yargı Yetkisi*, Ankara: Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Gazetecilik ve Halkla İlişkiler Yüksek Okulu Basımevi, 1982.
- Martinez, Lucy, "Prosecuting Terrorists at the International Criminal Court: Possibilities and Problems," *Rutgers Law Journal*, Sayı 34, Yıl 2002, s. 13-19.
- Posse, Hortensia D.T. Gutierrez, "The relationship between international humanitarian law and the international criminal tribunals," *International Review of the Red Cross*, Volume 88, Number 861, March 2006, s. 65-86.
- Proulx, Vincent-Joel, "Rethinking the Jurisdiction of the International Criminal Court in the post-September 11th Era: Should Acts of Terrorism Qualify As Crimes Against Humanity?" *American University International Law Review*, Sayı 19, Yıl 2004, 1025-1039.
- Rome Statute of the International Criminal Court, United Nations Diplomatic Conference of Plenipotentiaries on the Establishment of an International Criminal Court, July 17, 1998, UN Doc. A/CONF.183/9, 37 I.L.M. 999 (1998), available at <http://www.un.org/law/icc/index.html>.

Uluslararası Ceza Divanı ve Uluslara Arası Ceza Yargılaması, Harp Akademileri Yayını, İstanbul: Harp Akademileri Basımevi, 2003.

UN Doc. A/CONF.183/9, 37 I.L.M. 999 (1998), at <http://www.un.org/law/icc/index.html>.

Wengi, Zhu, On co-operation by states not party to the International Criminal Court, *International Review of the Red Cross*, Volume 88, Number 861, March 2006, s. 87-110.